

Saša Radojčić

TAKO JE GOVORIO LIVADA

(Raša Livada: *Poprskan znojem kazaljki / Atlantida / Karantin*, priredili Borislav Radović i Milutin Petrović, Treći trg, Beograd, 2017)

Prošlo je već 10 godina od smrti Raše Livade, a ravno 40 godina od njegove poslednje knjige pesama *Karantin*. Pitanje zašto je Livada prestao da piše poeziju, zašto je kao pesnik ućutao, ostaće zauvek bez pouzdanog odgovora, jer to je jedno psihološko pitanje koje dopušta samo da se o njemu nagađa. Da li se jednostavno umorio, da li je pomislio da je rekao sve što je imao da kaže, da li je verovao da će se jednom vratiti pisanju poezije, i, ako je na svesnom planu odlučio da je sa tim gotovo, da li je možda, kada se svest povuče, sa njao svoje nove stihove? – Svejedno je hoćemo li na ta pitanja odgovoriti sa *da* ili *ne*, jer odgovor ne može da izmeni činjenicu koja je književnoistorijskog karaktera: da kada govorimo o poeziji Raše Livade, pred sobom imamo jedan zaokružen pesnički opus. I to zaokružen u dvostrukom smislu reči – kao okončan i kao poetički celovit. Knjiga o kojoj je ovde reč naglašava i jedno i drugo, u njoj se nalaze sve tri Livadine pesničke zbirke, kao i jedine dve u međuvremenu objavljene pesme. Koliko se zna, a malo je verovatno da će se otkriti neki do sada nepoznat pesnikov rukopis, to je sve, čitav opus. Livada nije ni prvi ni poslednji koji je (prerano, uvek prerano) pesnički ućutao, ali u njegovom slučaju, književna javnost je dugo očekivala da to ćutanje bude prekinuto, da se, odnekud, pojave njegovi novi stihovi.

Jer to što je prestao da piše poeziju, nije istovremeno značilo da se od poezije udaljio; kao prevodilac, antologičar, urednik i izdavač, on je dao izuzetno vredan doprinos savremenoj srpskoj književnosti i kulturi. Nažalost, od većine onih sjajnih časopisa koje je uređivao ili izdavao, ostala su samo sećanja – uspomene na vreme kada je bilo dovoljno znanja, lične snage i socijalne volje da se objavljuju *Pismo*, *Erazmo*, *Sveti Dunav* i drugi časopisi koji su nas povezivali sa svetom unoseći svetsku književnost u ovdašnje čitalačke krugove.

Ocene o vrednosti pesničkog dela Raše Livade nisu se promenile tokom 40 godina otkako je objavljen *Karantin*. Livada je bio i ostao veoma cenjen pesnik, a njegova poezija u boljem dosluhu sa savremenosti od mnogih pesničkih doprinosa naših dana. Njegove knjige su bivale ponovo objavljivane, čak i posle njegove smrti, što nije baš često slučaj u ovdašnjim izdavačkim prilikama. Ali knjiga koju sada imamo pred sobom, koju su priredili Borislav Radović i Milutin Petrović, poštujući već pomenutu zaokruženost pesnikovog dela i dodajući mu po jedan kraći esej i neophodnu prateću dokumentaciju, izdvaja se iz kruga dosadašnjih izdavačkih omaža i reminiscencija po tome što nastoji da verno rekonstruiše ne samo tekst svake pojedine pesme, već i njegov vizuelni, grafički, tipografski oblik, odnosno *telo* teksta. To je bilo veoma teško, ali istovremeno i veoma važno. Teško, jer je bilo potrebno uključiti bezbrojne detalje, tipografske intervencije i ekscese, a važno,

zato što Livada postiže mnoge simboličke efekte svoje poezije upravo time što manipuliše telesnošću jezičkog znaka, njegovom materijalnošću.

Hteo bih da se malo zadržim na tom pitanju. Pjesma nije samo idealni jezički događaj, nego i tekst koji je opredmećen kao niz pravilima uređenih grafičkih oznaka. U tom smislu, tekst postoji ne samo kao idealni, već i kao materijalni predmet. Ovu okolnost su i pre Livade pesnici koristili, pa se njegovi zahvati u telo teksta ne mogu interpretirati kao prava i potpuna novost. Posebno su avangardisti bili skloni postupcima koji su računali sa materijalnim načinom postojanja teksta. Ali za razliku od njihovih eksperimenata kojima su ispitali mogućnosti i granice telesnosti teksta i jezičkog znaka, najčešće proizvoljno i nesistematično, kroz nesputanu, duhovitu igru, Livadin postupak izgleda prilično dosledan, skoro da bi se moglo reći egzaktno. Njegovi zahvati imaju namerne semantičke posledice. Tamo gde avangardisti završavaju svoje eksperimente, u uvidu u činjenicu da tekst postoji i kao materijalni, čulni predmet, tu Livada počinje. Njemu *telo* teksta ne služi (samo) za igru, već je činilac razvijenih semantičkih sugestija. Drugo je pitanje to što složenost ovih sugestija limitira mogućnost njihove odgovarajuće interpretacije.

Pokušaću da pokažem kako funkcionišu neke Livadine tehnike stiha koje se oslanjaju na telesnost jezičkog znaka, ujedno priznajući da za mnoge druge njegove tehnike nisam u stanju da pružim zadovoljavajuće razjašnjenje, iako sam siguran da je ono moguće, makar koliko bilo složeno. Okrenuću se, kao ilustraciji, najpre pitanju upotrebe velikih slova u Livadinoj prvoj knjizi, a zatim, sasvim načelno, pitanju cepanja stiha i fragmentacije govora, na delu u svim trima knjigama koje čine pesnikov opus.

Velika slova Livada je u prvoj knjizi namenio imenima: Platon, Isus, Feniks i Večernačaja; njima možemo dodati i ime jedne knjige: Sveto pismo. Sva ova imena pripadaju srodnim simboličkim sklopovima i tiču se vaskrsenja, odnosno obnavljanja života posle smrti. Velikim slovima ispisane su reči Kraj, Smrt (tri puta u pesmi pod brojem 5; ali nijednom u pesmi uz pesmu broj 5), Istok, Zapad, te, u pesmi broj 6, reči: Truljenje, Zemlja, Katarza i (opet) Truljenje. I dalje se, rekao bih, krećemo u krugu srodnih simboličkih predstava. Treba napomenuti da se poslednje navedene reči nalaze svaka na početku po jedne strofe, pa velika slova utoliko imaju i delimično tehničku funkciju. Ostalih šest pojavljivanja velikog slova u knjizi nema simbolički, već samo tehnički značaj (pojavljuju se kada novi iskaz počinje ne na početku stiha, već unutar njega). Reč za koju nisam siguran u kom pravcu je treba interpretirati jeste latinično ispisano Stop, uz koje se u pesmi izričito kaže da je „znak“. Saobraćajni, ili znak nečeg drugog? U svakom slučaju, opisani zahvati u telo teksta imaju jake i hotimične semantičke efekte.

Fragmentacija teksta, a time i iskaza – a time i smisla, u pesmama Raše Livade je uznapredovala do izuzetno visokog nivoa. Čak i onda kada se čini da pesma može da ostane „u jednom komadu“, kao što je to slučaj sa poemom „Horoskop“ iz zbirke *Atlantida*, moguća monolitnost teksta je unapred narušena neregularnim prelomima reči. U većini Livadinih pesama tekst je raspršen i rasut, čak do ravni delova pojedinačnih reči, a značenja su atomizovana i spremna za vezivanja u različite kombinacije. Slikovito bi se to moglo opisati kao neka vrsta jezičke fisije, za kojom neposredno sledi fuzija smisla. Svaki tekstualni fragment u toj konstelaciji poseduje neku samostalnu semantičku vrednost, i u isti mah učestvuje u vrednostima koje nastaju interakcijom između fragmenta i njegovog okruženja.

Taj rezultat na ravni tehnologije stiha odgovara situaciji modernog čoveka, rasutosti i nece-
lovitosti njegovog načina postojanja, izostajanju jedne povlašćene tačke sa čijeg stanovišta
bi tekst i svet koji mu odgovara mogli da se (ponovo) uobliče u neko jedinstvo. Livadin
iskorak u mit, pre svega u drugoj i trećoj knjizi opusa, verovatno je bio pokušaj da se jedna
takva tačka ponovo stekne.

Mit u pesmama Raše Livade je po svom poreklu biblijski i helenski, dakle onaj koji je
suštinski oblikovao evropsku duhovnost. To što uglavnom izostaje komponenta nacionalne
mitologije, kompenzovano je snažnom mitologizacijom lokalnog. U topografiji Livadine
poezije najvažnija je jedna reka (Dunav) i jedan grad na njenim obalama (Zemun). Susretanja
i prožimanja glasova različitih epoha odigravaju se na pozornici prepoznatljivih zemunskih
lokaliteta, od kapetanije i kule, do Nikolajevske crkve do Ratnog ostrva. Mitologizacijom
grada Livada je naznačio polazište jedne moguće smisaone sinteze, koja bi se suprotstavila
onoj radikalnoj i sistematskoj fragmentaciji teksta. Otuda se u Livadinim pesmama, a pogo-
tovo onima iz *Karantina*, sabira ogromna energija nastala iz napetosti između oblika stiha
i mitotvornih tendencija značenja, između tela teksta i smisla. U intervencijama materijalnom
stranom teksta, pesnik je načelno došao do kraja, a sa zemunskim mitom je nagovestio novi
početak. Da li je taj početak mogao da bude dalje razvijan istim jezikom i tekstom? Da li je
Livada to mogao da učini?

To je još jedno pitanje koje će morati da ostane bez odgovora. Pesnik je, čini se, sasvim
svesno ušao u tu dilemu; o tome svedoče gnomski, najčešće zagonetno formulisani, završni
stihovi pesama *Karantina*, ono što svaki čitalac zapamti: „A Livada kaže“. Time on nije samo
ustao protiv jednog krutog zahteva postavljenog pred savremenu liriku (zahteva za deper-
sonalizacijom govora), već je dao i sugestiju o karakteru svoje poezije, u najmanju ruku one
iz poslednje knjige.

Ta poezija je kaža. Priča. Mit. Deo tog mita je priča o Raši Livadi samom, o pesniku koji
je na svom vrhuncu prestao da piše poeziju.